

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.11.6>
УДК 349

Тетяна Вікторівна ЄРМОЛАЄВА

к.ю.н., доцент кафедри, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4071-7490>
e-mail: t.v.yermolayeva@nhu.edu.ua

Ліна Олександрівна БАРАНОВА

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5060-5564>
e-mail: linabar1904@gmail.com

Анна Олександрівна ТОВСТИК

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0914-7151>
e-mail: anna2001tovstik@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті здійснено дослідження забезпечення екологічної безпеки в умовах війни. Проаналізовано зміни законодавства та їх вплив на екологічну ситуацію, зокрема й на проблематику порушення природного балансу життєдіяльності та спричиненого цим наростання глобальних екологічних викликів, які стоять перед Україною. На підставі чинних нормативно-правових актів визначено основні ймовірні загрози екологічній безпеці та розкрито їх сутність. Окреслено основні проблеми на шляхах вдосконалення правового забезпечення продовольчої безпеки України та світу в умовах війни.

Ключові слова: екологічна безпека, глобальні виклики, стан екології під час воєнних дій, екологічні загрози, реформування екологічної системи

ВСТУП

На сучасному етапі становлення нашої держави все більше уваги приділяється екологічній безпеці, що пов'язано з наявністю реальної екологічної небезпеки для довкілля внаслідок дії багатьох загроз природних, техногенних і найбільш небезпечних в умовах сьогодення соціально-політичних факторів.

Загрози, що походять ззовні, безпосередньо пов'язані з безпекою життя громадян і суспільства у разі розв'язання сучасної війни чи локальних збройних конфліктів, виникнення глобальних екологічних катастроф за межами України (на суші, у просторі), які можуть мати негативний вплив на населення та стан території. Надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру породжують внутрішні загрози, а також може бути спричинено воєнними діями.

Через те що держава виступає гарантом забезпечення життя і здоров'я громадян від загроз техногенного та природного характеру, саме на органи влади покладено основне завдання забезпечення екологічної безпеки у своїй країні.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження базується на працях вітчизняних вчених, а також матеріалах періодичних видань та законодавстві України. Використано методи аналізу, синтезу, пояснення, узагальнення тощо.

МЕТА статті – окреслення основних проблем забезпечення екологічної безпеки в умовах сьогодення та виокремлення шляхів їх вирішення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поняття «екологічна безпека» закріплено у ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до якого екологічна безпека – це такий стан навколишнього природного

середовища, за якого забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [1].

Зі змісту ст. 16 Конституції України розуміємо, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [2].

Базовою передумовою створення міцного фундаменту екологічної безпеки та прийняття ефективних управлінських рішень у системі забезпечення безпеки є об'єктивне та своєчасне виявлення найбільш вагомих загроз і ризиків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Це, зі свого боку, вимагає здійснення ґрунтового аналізу та оцінювання процесів стосовно безпекової сфери, особливо за умов, що склалися на сьогодні.

Заподіяна шкода війною на території України матиме наслідки ще тривалий час. Тож вже зараз необхідно створювати механізми функціонування та екологічного відновлення, реконструкції зруйнованої міської інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів, вирішити питання утилізації відходів після війни, а також знайти компроміс та зменшити залежність від природних ресурсів. А це, зі свого боку, потребує адаптації законодавства до умов воєнного часу.

Постанова ВРУ «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» є документом, що передбачає довгострокову стратегію розв'язання екологічних проблем в Україні на національному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях [3]. З його аналізу до ймовірних основних загроз екологічній безпеці України можемо віднести:

- нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, високотоксичних відходів та наявність проблеми з їх утилізацією;

- негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи;

- нераціональне та нецільове використання природних ресурсів;

- техногенна завантаженість територій України;

- антропогенні порушення екосистеми;

- негативні наслідки війни, що полягають у забрудненні вод, ґрунтів, повітря, спаленні та вирубці лісів, знищенні тварин тощо.

Навколишнє природне середовище вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам стосовно його чистоти (незабрудненості), ресурсомісткості (невиснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, здатності задовольняти інтереси громадян.

Слід зазначити, що реалії сьогодення відображають характерні ознаки буття, серед яких визначальним є техногенний розвиток, якому притаманне стрімке та виснажливе використання невідновлюваних видів природних ресурсів і надмірна експлуатація відновлюваних зі швидкістю, яка перевищує можливості їх відтворення і відбудови. На додаток до цього екологічну безпеку значно порушують військові дії, що ведуться на території України, що призводять до руйнування екосистем, забруднення ґрунтів, вод, повітря, зменшення біорізноманіття, пожеж у лісах. І, як наслідок, виникає значний економічний збиток, який є вартісною оцінкою деградації усіх природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища. Оскільки завданням екологічної безпеки є визначення способів використання природних ресурсів, які будуть сприяти їх стрімкому відновленню, то вона стає домінуючим пріоритетом, що вимагає постійного та безперервного реформування та вдосконалення.

Варто звернути увагу на те, що під час війни Україна намагається адаптуватись до реалій сьогодення, у результаті чого значна кількість нормативно-правових актів зазнала змін. Так, Закон України «Про карантин рослин» доповнено новими положеннями, які діятимуть під час воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування. Зокрема, спрощено фітосанітарні вимоги під час переміщення продукції рослинного походження: дозволено переміщувати об'єкти регулювання в межах та за межі України без карантинного сертифікату; запроваджено можливість оформлення фітосанітарного сертифікату в електронній формі; спрощено процедуру подання документів для державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів; розширено перелік суб'єктів, які можуть відбирати зразки та проводити фітосанітарну експертизу тощо [4]. Іншим прикладом може слугувати Закон України «Про пестициди та агрохімікати», який також зазнав змін. Цей Закон доповнено ст. 25, згідно з якою під час воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування: 1) не вимагається наявність позитивного висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи для державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів (зокрема розпочатої до набрання чинності законом); 2) державна ре-

єстрація агрохімікатів не вимагається взагалі у випадках, передбачених законом (розширено перелік) [5].

Також в умовах війни Україна вимушено вводяться певні обмеження. Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану» зупинено дію ч. 5 ст. 39 Закону України «Про тваринний світ» [6], що фактично скасовує «сезон тиші» у всій Україні. Наразі задля збереження державності та цілісності країна потребує великих ресурсів, зокрема й деревини (для будівництва фортифікаційних споруд, опалення як військових так і цивільних, для приготування їжі та забезпечення елементарних побутових потреб, особливо тимчасово переміщених осіб). На частині території ведуться бойові дії, тому «сезон тиші» априорі є неможливим.

Особливе значення у допомозі для забезпечення екологічної безпеки відіграє Українська асоціація професіоналів довкілля (ПАЕУ/Professional Association of Ecologists of Ukraine). Так, у квітні 2022 р. організовано Конференцію «Екологічна безпека України в умовах воєнного часу та програма «Green economic recovery». Війна має негативні наслідки, особливо для екології, тому на вищезазначеній конференції обговорювались питання екологічних наслідків воєнних дій на території України, ядерний тероризм, місце бізнесу у забезпеченні безпеки екології, управління відходами тощо. Важливе значення посідає платформа взаємодії «Green economic recovery» (GER), яка передбачає розроблення дорожніх карт та практичних маршрутів, якими можуть скористатися компанії, що прагнуть економічно допомогти навколишньому природному середовищу, яке зазнало негативних наслідків. Платформа надасть широкий аналіз того, як бізнес-спільнота може адаптуватися та зробити свій внесок у вирішальну мету відбудови держави, її сталого розвитку, яка поєднає цілі охорони довкілля та економічного зростання в поствоєнний період. Платформа допомагатиме залучати провідних національних та міжнародних експертів з досвідом кризового та посткризового менеджменту з метою пом'якшення наслідків воєнних дій та негативного впливу війни на довкілля. Збалансована політика як держави, так і компаній допоможе знайти ресурси та інвестиції, які забезпечуватимуть чисте повітря, води, стійку інфраструктуру та відновлювання джерел енергії. Отже, можемо побачити, що у забезпеченні екологічної безпеки важливу роль відіграє бізнес, який всіма можливими способами допомагає у відновленні та підтримці здорового навколишнього природного середовища [7].

На останок хочемо зазначити повідомлення Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрільця з приводу участі міністерства у створенні плану післявоєнного відновлення України. Зокрема, розділ «Екологічна безпека» включатиме такі пріоритетні напрямки:

- реформування державного управління у природоохоронній галузі;

- кліматична політика: запобігання та адаптація до змін клімату;

- екологічна безпека та ефективне управління відходами;
- збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей;
- збереження природних екосистем і біологічного різноманіття;
- відновлення та розвиток природоохоронних територій та об'єктів [8].

Важливим є акцент на пріоритеті реформування екологічного контролю шляхом прийняття Проекту Закону України «Про державний екологічний контроль» № 3091 [8] задля подальшої ефективної роботи Державної екологічної інспекції України (далі – ДЕІ). До основних напрямів роботи та завдань ДЕІ входить реалізація державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, зокрема стосовно охорони земель, надр, атмосферного повітря, екологічної та ра-

діаційної безпеки, охорони, захисту, використання і відтворення лісів, вод тощо [9].

ВИСНОВКИ

Отже, розгляд проблематики порушення рівноваги у навколишньому природному середовищі та спричиненого цим наростання глобальних екологічних викликів, які стоять перед системою публічного управління нашої держави, має практичне значення.

З аналізу відповідних норм українського законодавства можемо зробити такі висновки:

- через війну на території України наше законодавство вимагає адаптації до реалій сьогодення;
- внаслідок війни уряд України вимушений ввести певні обмеження у відповідних діяльностях, що на пряму пов'язані із екологічною безпекою;
- вагоме значення для екологічної безпеки має платформа взаємодії «Green economic recovery» (GER), яка є допоміжним ключем для навколишнього природного середовища, яке зазнало негативних наслідків;
- бізнес допомагає у забезпеченні екологічної політики, економічно підтримуючи навколишнє природне середовище;
- екологічна безпека займає пріоритетне місце у плані післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998. № 188/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-вр#Text>
4. Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993. № 3348-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text>
5. Про пестициди та агрохімікати: Закон України від 02.03.1995. № 86/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-вр#n2>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15.03.2022. № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
7. Онлайн-конференція «Екологічна безпека України в умовах воєнного часу та програма «Green economic recovery». *ECOBUSINESS*. URL: <https://ecolog-ua.com/events/onlayn-konferenciya-ekologichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovah-voyennogo-chasu-ta-programa-green>
8. Розділ «Екологічна безпека» Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди: чи синхронізовані напрями з іншими робочими групами та чи є вони наскрізними у повоєнному відновленні України? *ECOBUSINESS*. URL: <https://ecolog-ua.com/news/rozdil-ekologichna-bezpeka-planu-vidnovlennya-ukrayiny-u-voennyu-i-pislyavoennyu-periody-chy>
9. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text> (дата звернення 31.10.2022).

References

1. On environmental protection: Law of Ukraine dated 25.06.1991. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (In Ukrainian).
2. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (In Ukrainian).
3. On the main directions of the state policy of Ukraine in the field of environmental protection, use of natural resources and ensuring environmental safety: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 05.03.1998. № 188/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-вр#Text> (In Ukrainian).
4. On quarantine of plants: Law of Ukraine dated 30.06.1993. № 3348-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text> (In Ukrainian).
5. On pesticides and agrochemicals: Law of Ukraine dated 02.03.1995. № 86/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-вр#n2> (In Ukrainian).
6. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding activities in the field of environment and civil protection during the period of martial law and during the reconstruction period: Law of Ukraine dated 15.03.2022. № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text> (In Ukrainian).

7. Online conference «Environmental security of Ukraine in wartime conditions and the program «Green economic recovery». *ECOBUSINESS*. URL: <https://ecolog-ua.com/events/onlayn-konferenciya-ekologichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovah-voyennogo-chasu-ta-programa-green> (In Ukrainian).

8. Section «Environmental security» of the Plan for the recovery of Ukraine in the war and post-war periods: are the directions synchronized with other working groups and are they cross-cutting in the post-war recovery of Ukraine? *ECOBUSINESS*. URL: <https://ecolog-ua.com/news/rozdil-ekologichna-bezpeka-planu-vidnovlennya-ukrayiny-u-voyennyi-i-pislyavoyennyi-periody-chy> (In Ukrainian).

9. On the approval of the Regulation on the State Environmental Inspection of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 04.19.2017. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text> (In Ukrainian).

Tetiana YERMOLAIEVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4071-7490>

e-mail: t.v.yermolayeva@nlu.edu.ua

Lina BARANOVA

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5060-5564>

e-mail: linabar1904@gmail.com

Anna TOVSTYK

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0914-7151>

e-mail: anna2001tovstik@gmail.com

PROVIDING THE ENVIRONMENTAL SECURITY DURING THE WAR

This paper is devoted to the problems of ensuring an adequate level of protection of vital human interests in the extremely difficult conditions of the present time. To date, military actions throughout the territory of Ukraine have led to the destruction of infrastructure, a significant number of industrial and municipal facilities, as well as led to a violation of ecological balance and changes in the state of the environment. The blossoming and fertile in the recent past land with optimal natural conditions and significant ecological potential is suffering irreparable losses every day. The ecology of Ukraine, which was formed and actively supported for decades, was duly assessed in terms of environmental capabilities of individual regions and the whole country, has become one of the most ecologically «polluted». The war has made its adjustments. The absolute majority of fertile lands in the south, east and north of Ukraine became unusable for a long time. After all, every shell left on our land is not only toxic explosives, but also toxic fuel that causes damage for thousands of years. Significant negative consequences are caused to natural ecosystems and their elements. But, despite all the existing problems, the issues of protection of fauna, water, land, soil, subsoil, forest resources, air quality and preservation of territories and objects of the nature reserve fund continue to be a priority for our country and civil society. The changes in legislation and their impact on the environmental situation, including the problems of violation of the natural balance of life and the resulting increase in global environmental challenges facing the country's public administration system, are analyzed. The main possible threats to the environmental security of Ukraine are identified and their essence is disclosed on the basis of current legal acts. The main problems on the ways of improving the legal support of food security of Ukraine and the world in the conditions of war are outlined.

Keywords: *environmental security, global challenges, the state of ecology during hostilities, ecological threats, reforming the ecological system*